



*Кафедра теорії права, конституційного та приватного права*

# ***Лекція № 5:***

## ***Механізм***

---

### ***і апарат держави***

# **ПЛАН:**

---

1. Механізм держави

2. Апарат держави

3. Загальна характеристика  
гілок влади

4. Професійна і державна  
служба

# Література

2. ДАШКОВСЬКА О. Р. ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА У СХЕМАХ І ТАБЛИЦЯХ: НАВЧ. ПОСІБ. О. Р. ДАШКОВСЬКА, Г. О. ХРИСТОВА ТА ІН.; ЗА РЕД. АКАД. НАПРН УКРАЇНИ О. В. ПЕТРИШИНА. Х.: ЮРАЙТ, 2012. 256 С.
4. КЕЛЬМАН М. С., КОТУХА О. С., КОВАЛЬ І. М. ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА: ПІДРУЧНИК ЗА ЗАГ. РЕД. ДОКТОРА ЮРИДИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА М.С. КЕЛЬМАНА ТЕРНОПІЛЬ, 2018. 804 С.
5. ЛУЦЬ Л.А. ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА: НАВЧ.-МЕТОД. ПОСІБ. (ЗА КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЮ СИСТЕМОЮ). КИЇВ: АТІКА, 2012. 411С.
6. СКАКУН О.Ф. ТЕОРІЯ ПРАВА І ДЕРЖАВИ: ПІДРУЧ. 4 ВИДАННЯ О.Ф. СКАКУН. К.: АЛЕРТА, 2017. 528 С.
7. СТРЕЛЬБИЦЬКА Л.М. «ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА», НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК, КИЇВ: ОНДОР-ВИДАВНИЦТВО, 2016. 332 С.
8. ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ТЕКСТ : ПІДРУЧНИК ЗА РЕД. О. В. ПЕТРИШИНА ;  
НУ ЮАУ. Х. : ПРАВО, 2014. 368 С.

# *Питання 1*

## *МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВИ*

---

# Державної влади.

## Ознаки механізму держави:

- 1) це ієрархічна система, тобто система, побудована на засадах субординації та координації. *Політико-організаційну основу системи складають органи держави, територія держави, збройні сили та інші державні військові формування, державні символи, столиця держави;*
- 2) це цілісна система внутрішньо організованих елементів, яка має єдині принципи побудови і єдині завдання та цілі діяльності. *Кожний із суб'єктів механізму держави як його системний елемент є органічно обумовленим усіма іншими його елементами і функціонуванням системи в цілому;*
- 3) це система, яка має чітку структуру з певними зв'язками між її елементами. Первинними елементами є державні органи.
- 4) це система, яка має єдину бюджетну, грошову, банківську системи, державну власність, котрі становлять її організаційно-економічну основу;
- 5) це взаємодіюча, динамічна система, за допомогою якої функціонує держава, здійснюється управління суспільством (по суті, механізм держави створюється для виконання її функцій).

## Механізм держави включає в себе:

---

- апарат держави;
- державні підприємства;
- державні установи та інші державні організації.

# ***Питання 2***

---

***Апарат держави***

які здійснюють завдання та виконують певні функції держави. Під «державним апаратом» розуміється система органів, які безпосередньо здійснюють управлінську діяльність і наділені для цього державно-владними повноваженнями.

**ДЕРЖАВНІ ПІДПРИЄМСТВА** — вид державних організацій, які безпосередньо реалізують функції та завдання держави у сфері матеріального виробництва.

**ДЕРЖАВНІ УСТАНОВИ** — вид державних організацій, на які покладено завдання з реалізації функцій держави у сфері нематеріального виробництва. Для державних установ типовою є невиробнича діяльність у сфері охорони здоров'я, наукових досліджень, проектування, навчально-виховної, духовно-освітньої роботи. До них відносять: державні дошкільні дитячі установи, школи, училища, вищі навчальні заклади, системи лікарень, санаторіїв тощо. Державні установи, державні підприємства, не мають владних повноважень.

**ДЕРЖАВНІ ПІДПРИЄМСТВА** — вид державних організацій, які безпосередньо реалізують функції та завдання держави у сфері матеріального виробництва.

**ДЕРЖАВНІ УСТАНОВИ** — вид державних організацій, на які покладено завдання з реалізації функцій держави у сфері нематеріального виробництва. Для державних установ типовою є невиробнича діяльність у сфері охорони здоров'я, наукових досліджень, проектування, навчально-виховної, духовно-освітньої роботи. До них відносять: державні дошкільні дитячі установи, школи, училища, вищі навчальні заклади, системи лікарень, санаторіїв тощо. Державні установи, державні підприємства, не мають владних повноважень.



- орган державної (законодавчої) влади — Верховна Рада України;
- глава держави — Президент України;
- виконавчі органи:
  - вищі (Кабінет Міністрів України, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим),
  - центральні (міністерства, державні комітети, центральні органи виконавчої влади із спеціальним статусом),
  - місцеві
- органи місцевого самоврядування (обласні і районні ради, а також органи місцевого самоврядування: міські, сільські, селищні ради та їхні виконавчі органи);
- органи судової влади — Конституційний Суд України, Верховний Суд України, вищі спеціалізовані суди (наприклад, Антикорупційний суд, Вищий господарський суд, Вищий Адміністративний суд), місцеві та апеляційні суди;
- контрольно-наглядові органи України — Генеральний прокурор України і підпорядковані йому прокурори; податкові адміністрації, санітарні, пожежні, контрольно-ревізійні та інші державні інспекції.

**АПАРАТ ДЕРЖАВИ (у вузькому розумінні)**  
— власне управлінський апарат або апарат виконавчої влади, який складається з чиновників і очолюється вищими виконавчими органами.

**АПАРАТ ДЕРЖАВИ (у широкому розумінні)**  
— поряд із власне управлінським апаратом включає главу держави, парламент, місцеві органи управління, збройні сили, поліцію, дипломатичні представництва за кордоном та ін.

## Ознаки апарату держави:

- 1) система державних органів, орієнтована на забезпечення реалізації функцій держави;
- 2) система державних органів, що наділені компетенцією (повноваженнями, предметом ведення, юридичною відповідальністю) і займаються управлінням суспільством на професійній основі як носії влади;
- 3) система державних органів, у рамках якої діяльність державних службовців суворо відмежована від «власності», яка належить їм як суб'єктам;
- 4) система органів, кожний із яких має матеріально-технічні засоби для здійснення цих функцій;
- 5) система органів, диференційованих відповідно до принципу поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову;

**Принципи організації і діяльності державного апарату** — відправні засади, незаперечні вимоги, висунуті до формування і функціонування державних органів.

**Основні принципи організації і діяльності державного апарату:**

- 1) пріоритет прав і свобод людини;
- 2) єдність і поділ влади;
- 3) верховенство права — виражається, наприклад, у праві оскарження в суді рішень державних органів, відшкодуванні шкоди, заподіяної їх незаконними діями;
- 4) законність;
- 5) ієрархічність — підлеглість по вертикалі;
- 6) організаційно-правова зв'язаність діяльності державних органів і посадових осіб;
- 7) поєднання виборності і призначуваності;
- 8) демократизм методів і стилю роботи;
- 9) змінюваність;
- 10) поєднання колегіальності та єдиноначальності;
- 11) гласність і урахування громадської думки;
- 12) професійна компетентність;
- 13) економічність, програмування, науковість;
- 14) право рівного доступу до державної служби.

## Безпосередньо управлінські форми діяльності державного апарату не мають юридичного характеру.

### Їх функції:

- організаційно-регламентуюча — розробка наукових рекомендацій, підготовка проектів документів, організація виборів та ін.;
- організаційно-господарська — бухгалтерський облік, статистика, постачання та ін.;
- організаційно-ідеологічна — роз'яснення нормативних актів, формування громадської думки та ін.

## Правові форми діяльності державного апарату мають юридичний характер.

### Їх функції:

- правотворча,
- правозастосовна,
- правоохоронна,
- контрольно-наглядова,
- установча.

органів держави зі встановлення, зміни або скасування правових норм. Ця діяльність охоплює підготовку проектів нормативних юридичних актів, їх прийняття та видання.

**Правозастосовна діяльність** — форма діяльності компетентних органів держави з реалізації правових норм. Ця діяльність охоплює організацію і контроль за дотриманням правових норм.

**Правоохоронна діяльність** — форма діяльності компетентних органів держави з попередження правопорушень і притягнення правопорушників до юридичної відповідальності. Вона здійснюється з метою охорони і захисту правових норм шляхом застосування заходів юридичного впливу до правопорушників.

**Орган держави** — це структурно-організований колектив державних службовців (або один окремих службовець, наприклад, Президент), які наділені владними повноваженнями та необхідними матеріально-технічними засобами для виконання конкретних завдань і функцій держави.

### **Структура органу держави:**

Апарат, що безпосередньо виконує завдання і функції держави - має державно-владні повноваження.

Допоміжний апарат - не має державно-владних повноваження.

Відповідно до закону і функціонує на його основі;

2) має спеціальні функції, які він здійснює від імені держави;

3) має державно-владні повноваження, що дозволяють йому здійснювати юридично обов'язкові дії:

а) видає нормативні та індивідуальні акти;

б) здійснює контроль за точним і неухильним виконанням вимог, передбачених цими актами;

в) забезпечує і захищає ці вимоги від порушень шляхом застосування заходів виховання, переконання, стимулювання, у разі потреби — державного примусу;

4) функціонально взаємодіє із іншими органами в процесі реалізації своїх повноважень, керуючись принципом «дозволено лише те, що прямо-передбачено законом». Принцип «дозволене усе, що не заборонено законом» не належить до діяльності державних органів. Цей принцип діє у сфері майнових відносин громадян, юридичних осіб;

5) складається із службовців, що перебувають в особливих правовідносинах один з одним і органом: обсяг, порядок використання ними владних Повноважень встановлюються законом і набувають конкретизації в посадових інструкціях, штатних розкладах та ін.

6) має необхідну матеріальну базу — казенне майно, що знаходиться в його оперативному управлінні; свій рахунок у банку; джерело фінансування — державний бюджет;

7) має організаційну структуру (побудова за видами окремих служб і чисельним складом), територіальний масштаб діяльності, систему службової підзвітності та службової дисципліни.

1. за напрямком державної діяльності: органи державної влади, глава держави, виконавчо-розпорядчі органи, судові органи, контрольні-наглядові органи;
2. за способом утворення: виборні, призначувані, успадковані;
3. за складом: одноособові та колегіальні;
4. за часом функціонування: постійні та тимчасові;
5. за територією, на яку поширюються їхні повноваження: загальні (центральні) та місцеві.

**Інститут держави** — відносно відокремлена частина державної структури, що користується певною автономією.

### Інститути держави можна поділити на:

- організаційні (інститут президента, інститут парламенту);
- функціональні (інститут референдуму, інститут адміністративного контролю, інститут державної влади).

### Види інститутів держави за ступенем складності:

- прості (елементні) — не можуть бути розділені на дрібніші інститути (інститут надзвичайного стану, інститут адміністративного контролю, інститут референдуму, інститут відповідальності уряду);
- комплексні — складаються з декількох підінститутів, які, у свою чергу, можуть бути інститутами для спадного роздрібнення (інститут форми держави включає підінститути: форми правління, форми устрою, форми режиму; інститут державного суверенітету: повнота і верховенство всередині, незалежність і рівноправність зовні; інститут представника держави на місцях: губернатор, префект та ін.).



# *Питання 3*

---

*Загальна характеристика гілок  
влади*

## Види інститутів держави за принципом «поділу влади»:

- інститути законодавчої влади (парламент, референдум та ін.);
- інститути виконавчої влади (монарх, президент, уряд, виконавчі органи влади на місцях та ін.);
- інститути судової влади (звичайні суди, надзвичайні суди, спеціальні суди, судова відповідальність, судовий контроль та ін.).

**Законодавча влада — це делегована народом своїм представникам у парламенті (Верховній Раді, Державній Думі, Конгресі, Сеймі та ін.) державна влада, що має виключне право приймати закони.** Відповідно до ст. 75 Конституції України «єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент — Верховна Рада України». Назва гілки влади «законодавча» не означає, що, крім основної законодавчої діяльності (законодавча функція), представницькі органи не здійснюють ніякої іншої діяльності.

- представницьку,
- законодавчу,
- фінансову,
- засновницьку,
- контрольну.

**Виконавча влада** - влада, що має право безпосереднього управління державою.

**Призначення органів виконавчої влади — управління, що охоплює:**

- **виконавчу діяльність** — здійснення тих рішень, що прийняті органами законодавчої влади;
- **розпорядчу діяльність** — здійснення управління шляхом видання підзаконних актів і виконання організаційних дій.

**Судова влада** — незалежна влада, що охороняє право, виступає арбітром у спорі про право, відправляє правосуддя.

***Правосуддя і судова влада — поняття не тотожні.***

---

**Правосуддя** — форма захисту права судовою владою, де рішення суду є акт правосуддя для захисту порушеного або заперечуваного права.

Ефективність діяльності судів має три складові:

- швидкість і оперативність вирішення спорів,
- обґрунтованість і законність рішень,
- забезпечення їх виконання.

**Конституцією України є Верховна Рада, Президент, Кабінет Міністрів, Конституційний Суд і Верховний Суд. У Конституції України передбачені такі інститути системи «стримувань і противаг»:**

- 1) право «вето» Президента на законопроект, прийнятий Верховною Радою;
- 2) імпічмент Президента з боку Верховної Ради, що призводить до його усунення з поста;
- 3) прийняття Верховною Радою резолюції недовіри Кабінету Міністрів;
- 4) участь Верховної Ради у формуванні Конституційного Суду (призначення третини складу);
- 5) контроль Конституційного Суду за відповідністю Конституції законів та інших правових актів Верховної Ради, Президента, Кабінету Міністрів, Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- 6) парламентський контроль Уповноваженим Верховної Ради з прав людини (омбудсманом) за дотриманням конституційних прав і свобод людини та ін.

# ***Питання 4***

---

***Професійна і державна служба***

**Професійна служба** — професійна діяльність осіб, що обіймають посади в державних органах та їх апараті, об'єднаннях громадян, органах місцевого самоврядування, недержавних структурах за призначенням, обранням, конкурсом, контрактом, що має своїм змістом реалізацію управлінських функцій.

**Професійна служба може бути поділена на такі види:**

- державна служба
- служба в органах місцевого самоврядування
- служба в комерційних організаціях

**Державна служба** — врегульована законодавством професійна діяльність осіб, що обіймають посади в державних органах та їх апараті з практичного виконання завдань і функцій держави і одержують заробітну плату за рахунок державних коштів.

**Службовими особами** є службовці державних органів, організацій, органів управління державними підприємствами, органів місцевого самоврядування, комерційних організацій, що своїми діями створюють юридичні акти або спроможні породжувати, змінювати чи припиняти конкретні правовідносини.

здійснює трудові функції на професійних засадах на основі трудового договору (контракту), що одержує заробітну плату з державних коштів відповідно до займаної посади і підкоряється службовій дисципліні.

### **Залежно від характеру здійснюваних функцій державних службовців можна поділити на:**

- керівників;
- спеціалістів;
- технічний персонал;
- допоміжний персонал.

***Особливою групою службовців державних органів, підприємств, установ, працівників недержавних (комерційних) організацій є посадові особи.***

**Посадова особа** — фахівець з управління, що обіймає посаду в державному органі, підприємстві, установі, комерційній організації і постійно або тимчасово виконує організаційно-розпорядчі та інші функції, пов'язані з владним впливом на підлеглих і зі здійсненням юридичне значущих дій, спрямованих на породження, зміну чи припинення правовідносин.

- 1) виконує функції публічного характеру;
  - 2) є юридичне наділеною державно-владними повноваженнями;
  - 3) має право видавати правові акти, обов'язкові для інших осіб (підлеглих і/або не підлеглих по службі);
  - 4) виступає носієм і представником державної влади;
  - 5) може бути притягнена до підвищеної юридичної відповідальності.
-



# **Висновки**

---

*Розмежування законодавчої, виконавчої і судової влади є поділом державної влади по горизонталі. По вертикалі влада розподіляється між усіма органами та посадовими особами, що належать до тієї чи іншої гілки влади.*